

COLUMN

mr. H.Th. ten Hagen-Pot

Zorgzaamheid als plicht of als innerlijke keuze?

'Over de (on)macht van een nieuwe elite.' Onder deze titel hield minister mr. drs. L.C. Brinkman van WVC in oktober van dit jaar een persoonlijke beschouwing over 'De zorgzame samenleving'. De minister riep op tot een nieuw sociaal elan. De rede werd met instemming en met wrevel begroet.

Instemming, omdat het hier gaat om een zeer fundamenteel gegeven van mens-zijn: de opdracht om oog voor elkaar te hebben in goede en in slechte tijden. Afwijzend waren reacties, die uit de rede en de gekozen bewoordingen een negatieve instelling ten opzichte van de 'buitenwereld' beluisterden.

De rede is inderdaad in negatieve termen gesteld. Er klinkt pessimisme in door over een samenleving die egocentrisch zou zijn, waarin wij geen oog meer voor elkaar willen hebben, waarin ieder alleen voor zichzelf opkomt en niet de vreugde ziet om veel voor elkaar te betekenen.

Tegenover die samenleving pleit de minister voor een nieuw sociaal elan: mensen *behoren* voor elkaar te zorgen. Voor hem is het daarbij vanzelfsprekend dat het instrument bezuinigingen 'de zorgzame samenleving' een handje kan helpen. De zorgzame samenleving moet, is een plicht, zo lijkt de minister te willen zeggen. Hij formuleert ook wat de norm is: het is beter

zelf te sporten dan aan de lijn toe te kijken.

Juist die normstelling, dat accentueren van plicht en het aangeven waaruit die plicht dient te bestaan heeft mij aan het denken gezet.

Wij kennen allen het verhaal van de barmhartige Samaritaan. Het waren een priester en een leviet, die de arme, beroofde man aan de kant van de weg lieten liggen. Het was hun dure plicht hem te helpen, maar zij deden het niet. Het was de Samaritaan, die vanuit innerlijke keuze, vanuit zijn zelfstandige wil besloot de beroofde te helpen. Deze parabel heeft mij over de rede van Brinkman in verwarring gebracht. Immers: een opgelegde plicht laat geen vrije keuze; garandeert ook geen hulp.

De attitude van de priester en de leviet illustreert dat. Hulpverlening, zorgzaamheid vereist innerlijke overtuiging, vereist het kunnen maken van eigen keuzen. Het lijkt een tegenspraak, een paradox, maar zorgzaamheid is het serieus nemen van de ander en dat vereist een serieus nemen van jezelf, van de eigen ontplooiing en zelfstandigheid. Dat scheidt de grondhouding om open te staan naar anderen, zijn of haar noden en mogelijkheden te zien. Dat scheidt ook de grondhouding om 'hulp', zorg te aanvaarden en die hulp niet te beleven als een 'vernedering', als af-

hankelijkheid. Zorgzaamheid is derhalve te benaderen vanuit de verwachting dat ontplooiing, het tot ontwikkeling brengen van menselijke mogelijkheden het klimaat schept waarin zorgzaamheid ook daadwerkelijk gestalte krijgt.

Dat is een zware opgave. Daar proberen wij in de opvoeding de basis voor te leggen. Zo verplaatsen ouders zich in het kind. Van complete afhankelijkheid groeit het kind onder de zorgzaamheid van de ouders tot een zelfstandig persoon. Eerst houden de ouders voor het kind de lepel vast, nemen het kind aan de hand mee naar school, helpen bij het huiswerk. Daarmee leert het kind het zelf te doen. Zo leert het kind ook oog te krijgen voor de ander, zelfstandig keuzen te maken. Zorgzaamheid is uitnodigend: de zelfstandigheid die bij het kind gestimuleerd wordt nodigt uit die bij anderen, bij elkaar te stimuleren. Zo helpen wij ook bejaarden en gehandicapten zoveel en zolang mogelijk zelfstandig te blijven.

Zonder die innerlijke tegenstelling tussen zorgen en zorg te ontvangen is een zorgzame samenleving uitgesloten. Tot vrijwillige zorgverlening dwingen is in tegenspraak met elkaar. Zelfs hulp is aan de ander niet op te leggen, omdat de ander dan niet de innerlijke keuze gelaten wordt geholpen te willen worden. Dat is de ervaring van ouders die moeten vaststellen, dat ondanks hun zorgen hun kind toch op het 'verkeerde pad' is gegaan. Dat is ook de constatering van hulpverleners in de drugshulpverlening.

Er blijkt ook nog een andere gedachtengang een rol te spelen bij het denken over een 'zorgzame samenleving'. In die gedachtengang wordt gezegd: als mensen maar weer meer op elkaar zijn aangewezen, weer afhankelijk worden van elkaar krijg je wel weer een zorgzame samenleving. In die gedachtengang wordt uitgegaan van afhankelijkheid van de mens. Het zich keren tegen 'zelfstandigheid' van de mens is dan vanzelfsprekend. Het ge-

vaar zit er dan in aan die ander een norm te stellen, waaraan die moet voldoen. Bijvoorbeeld: het is beter een leerzaam boek te lezen, dan in een luie stoel voor de televisie te zitten.

Een norm schijnt te bepalen hoe mensen zich horen te gedragen. De suggestie wordt gewekt, dat je het kennelijk niet aan die ander kunt overlaten zijn gedrag aan eventuele normen te toetsen. Dan kom je voor de vraag te staan: wie komt het recht toe om een norm te stellen voor de ander? En nog een vraag: vanwaar de behoefte om de 'norm' zorgzaamheid te stellen? Is deze behoefte gebaseerd op de angst dat de ander 'zorgzaamheid' niet serieus neemt en mensen in onze samenleving gemakzuchtig en egocentrisch voor zichzelf kiezen? De norm moet dan de plaats innemen van het 'handelen vanuit innerlijke overtuiging'. Maar als het gaat om volwassen, zelfstandige personen, waarom zouden die dan zorgzaamheid niet serieus nemen? Waarom zouden die hun gedrag niet aan hetzelfde evangelie toetsen, waaraan ik mijn normen ontleen?

Om die zelfstandigheid tot toetsen gaat het. Om die zelfstandigheid gaat het in het welzijnsbeleid. Welzijnsbeleid richt zich niet op het opleggen van een 'norm', maar op de voorwaarden om tot die zelfstandigheid te komen om normen te toetsen. Er klinkt voor mij uit de rede van Brinkman dan ook een innerlijke tegenspraak: met het opleggen van een norm, met het zich afzetten tegen een samenleving, die niet 'zorgzaam' zou zijn wordt een zorgzame samenleving niet dichterbij gebracht.

Het heeft bij mij dan ook grote verwarring gewekt, dat nagenoeg gelijktijdig met het pleidooi voor een zorgzame samenleving beleid wordt voorgenomen om het vormings- en ontwikkelingswerk, club- en buurthuiswerk als sociaal-educatieve voorwaarden voor honderden werkers en voor duizenden vrijwilligers die zich voor anderen in willen zetten, om juist dat werk nagenoeg op te heffen.